✏️ "והדליקו נרות" – שורש, בניין ומשקל בנוסח "על הניסים"

יצרה: רוית ראש בן ישי

חט"ע (י'–י"ב) · לשון · 45 דקות

🎯 מטרות

- לזהות שורש, בניין, זמן וגוף בפעלים מתוך טקסט מקורות.
- להבין את התרומה של הבניין למשמעות: הפעיל כבניין גורם, פיעל כפעולה מכוונת.
- לזהות משקלים של שמות (הַקְטָלָה, מִקְטָל, קַטוֹל, תְּקוּלָה).
- לחבר בין הצורה הלשונית לבין הרעיון: מי פועל בטקסט, ומה עושים "הבנים".

🧺 חומרים

- קטע "על הניסים" לחנוכה (בדף העבודה)
- טבלת ניתוח
- מרקרים בשני צבעים

⏱️ מהלך השיעור (45 דקות)

דקות	שלב	מה עושים
0–6	פתיחה	קוראים את הקטע. שואלים: כמה פעלים יש בגוף נוכח ("אתה")? ואחר כך – מי פועל בחלק השני? (בניך)
6–14	הקניה ממוקדת	חזרה: הפעיל = גורם למישהו לעשות (הִשְׂכִּיחַ = גרם לשכוח). פיעל = פעולה מכוונת וחזקה (טִהֵר, פִּנָּה).
14–34	עבודה בזוגות – "חוקרי לשון"	משימה א: ניתוח 10 פעלים בטבלה · משימה ב: משקלי שמות · משימה ג: הבניין והמשמעות
34–41	מליאה	בודקים את הטבלה. דיון: בחלק הראשון ה' פועל ("עמדת, רבת, מסרת"), בחלק השני האדם פועל ("פינו, טהרו, הדליקו"). מה המשמעות?
41–45	כרטיס יציאה	כתבו משפט אחד על חנוכה עם פועל בבניין הפעיל ומשפט עם פועל בבניין פיעל, וסמנו שורש.

יצרה: רוית ראש בן ישי · © 2026 כל הזכויות שמורות

📜 הטקסט

📜 הטקסט: "על הניסים" לחנוכה (נוסח התפילה)

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה וְאַחַר־כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

נוסח אשכנז, תוספת לתפילת העמידה ולברכת המזון בחנוכה

🔍 רעיון מרכזי לדיון

בקטע יש שני "פרקים": בראשון הנוכח הוא ה' – "עָמַדְתָּ, רַבְתָּ, דַּנְתָּ, מָסַרְתָּ" (כולם בבניין קל); בשני הפועלים הם "בָּנֶיךָ" – "פִּנּוּ, טִהֲרוּ, הִדְלִיקוּ, קָבְעוּ". הבניינים פיעל והפעיל מבליטים מאמץ ויוזמה: אחרי הישועה, האדם בוחר לטהר ולהאיר. זה רגע טוב לדבר על מסירות נפש ועל אחריות.

📘 תזכורת: משמעויות נפוצות של הבניינים

בניין	משמעות נפוצה	דוגמה מהטקסט
קל (פעל)	פעולה פשוטה	מָסַרְתָּ, קָבְעוּ
פיעל	פעולה מכוונת, מאומצת	טִהֲרוּ, פִּנּוּ
הפעיל	גורם (גרם למישהו/משהו לעשות)	הִדְלִיקוּ, לְהַשְׁכִּיחָם

🗺️ מפת התאמות והנגשות

למי	מה מתאימים
🟡 מתקשים ומתקשות	טבלה עם עמודת השורש כבר ממולאת בחצי מהשורות; כרטיס עזר של סימני הבניינים (הִ־ בעבר הפעיל, דגש באות השנייה בפיעל).
🟢 חנ"מ	6 פעלים בלבד בשני מקטעים של 3; בחירה מתוך שתי אפשרויות לבניין; ללא טיימר.
🔵 עולים ועולות	הקטע מוצג גם בלי ניקוד ובשורות קצרות; מילון למילים "הרשעה", "צרתם", "דביר", "פורקן"; משימה 1 בלבד + שאלה 4 בעל פה.

⭐ מצטיינים ומצטיינות	השוו לפסוק "לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי" (זכריה ד', ו') – איזה רעיון משותף לשני הטקסטים, ואיך הלשון מבטאת אותו?

💡 **הערה למורה:** בנוסח התפילה יש הבדלי ניקוד וכתיב קלים בין סידורים; אפשר להשתמש בסידור של בית הספר.

📝 דף עבודה · "והדליקו נרות" – שורש, בניין ומשקל בנוסח "על הניסים"

חט"ע (י'–י"ב) · לשון · 45 דקות

שם: _____ **כיתה:** _____ **תאריך:** _____

📜 הטקסט: "על הניסים" לחנוכה (נוסח התפילה)

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה וְאַחַר־כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

נוסח אשכנז, תוספת לתפילת העמידה ולברכת המזון בחנוכה

1. נתחו את הפעלים (שורש · בניין · זמן/צורה · גוף):

הפועל	שורש	בניין	זמן / צורה	גוף
עָמַדְתָּ				
מָסַרְתָּ				
פִּנּוּ				
טִהֲרוּ				
הִדְלִיקוּ				
קָבְעוּ				
לְהַשְׁכִּיחָם				
לְהַעֲבִירָם				
לְהוֹדוֹת				
וּלְהַלֵּל				

2. "לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ" – הסבירו איך הבניין הפעיל תורם למשמעות. מה ההבדל בין "לשכוח" לבין "להשכיח"?

3. מצאו את השורש ואת המשקל: א. הַדְּלָקָה ב. מִקְדָּשׁ ג. גִּבּוֹרִים ד. תְּשׁוּעָה

4. בחלק הראשון של הקטע מי עושה את הפעולות, ובחלק השני מי? מה הבניינים מלמדים על היחס בין השניים?

5. "מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים" – זהו את הניגודים. מה התבנית הלשונית החוזרת, ומה היא מדגישה?

🔑 מפתח תשובות למורה · "והדליקו נרות" – שורש, בניין ומשקל בנוסח "על הניסים"

1. 1. עָמַדְתָּ: ע־מ־ד · קל · עבר · נוכח | מָסַרְתָּ: מ־ס־ר · קל · עבר · נוכח | פִּנּוּ: פ־נ־ה · פיעל · עבר · נסתרים | טִהֲרוּ: ט־ה־ר · פיעל · עבר · נסתרים | הִדְלִיקוּ: ד־ל־ק · הפעיל · עבר · נסתרים | קָבְעוּ: ק־ב־ע · קל · עבר · נסתרים | לְהַשְׁכִּיחָם: ש־כ־ח · הפעיל · שם פועל + כינוי מושא (אותם) | לְהַעֲבִירָם: ע־ב־ר · הפעיל · שם פועל + כינוי מושא | לְהוֹדוֹת: י־ד־ה · הפעיל · שם פועל | וּלְהַלֵּל: ה־ל־ל · פיעל · שם פועל.
2. 2. "לשכוח" – הפעולה קורית לאדם; "להשכיח" – מישהו גורם לאחר לשכוח. הבניין מבליט שהשכחה הייתה מכוונת ונכפתה מבחוץ.
3. 3. א. ד־ל־ק · הַקְטָלָה ב. ק־ד־ש · מִקְטָל ג. ג־ב־ר · קַטּוֹל (גִּבּוֹר, ברבים) ד. י־ש־ע · תְּקוּעָה.
4. 4. בחלק הראשון ה' פועל ("עמדת, רבת, מסרת" – קל, נוכח); בחלק השני הבנים פועלים ("פינו, טהרו, הדליקו" – פיעל והפעיל, נסתרים). הישועה באה מאת ה', והאדם מגיב במאמץ ובמעשה: מטהר ומדליק.
5. 5. גבורים/חלשים, רבים/מעטים. התבנית: X בְּיַד Y, כשהחזק נמסר ביד החלש. החזרה מדגישה שהניצחון היה נס ולא תוצאה של כוח.